

Projectmatig registreren in de erfgoedsector: een praktijkvoorbeeld van de Antwerpse stedelijke musea

Na de eerste fase van het project is een aanzienlijk deel van de collectie van het Volkskundemuseum geregistreerd, gefotografeerd en zorgvuldig verpakt.

In het Nationaal Scheepvaartmuseum en het Volkskundemuseum loopt het project *Collectieregistratie*. Over een drietal jaar worden deze collecties samengevoegd in het toekomstige Museum aan de Stroom (MAS). Het project heeft tot doel de collecties gestandaardiseerd en geautomatiseerd te registreren, om een basis te bieden voor goed collectiemanagement. Het moet bovendien ook resulteren in een blijvende, structurele samenwerking tussen de stedelijke musea¹.

Objectregistratie in de Musea stad Antwerpen

De groep Stedelijke Musea van de stad Antwerpen (Am) bestaat uit negen musea, die zeer diverse collecties herbergen. Kunstmusea als het Rubenshuis of het Middelheim werken in deze groep samen met instellingen als het Volkskundemuseum of het Etnografisch museum². Hoe verscheiden de collecties ook mogen zijn, de samenwerking tussen deze instellingen groeit steeds verder. Onder impuls van één directie (Coördinatie Musea, Bewaarbibliotheken en Erfgoed) wordt sinds de jaren 1990 een gemeenschappelijk communicatiebeleid uitgestippeld en werden de activiteiten rond behoud en beheer gecentraliseerd in één dienst.

Tot voor enkele jaren bleef objectregistratie³ de verantwoordelijkheid van de afzonderlijke musea, zonder veel onderling overleg. Hoewel de meeste musea met dezelfde registratiesoftware werkten, hield elk zijn eigen registratiepraktijk aan, die vaak nog geënt was op de klassieke registratiekaarten⁴. Dat betekent dat de software soms eerder beschouwd werd als een geautomatiseerde kaarten-catalogus, waarbij de meeste functionaliteiten en voordelen onbenut werden gelaten. Maar net als bibliotheeksoftware biedt een registratiepakket als Adlib Museum uitgebreide zoekmogelijkheden, een thesaurus, import- en exportfuncties...⁵ Het heeft zich ontwikkeld tot een heus collectiemanagementsysteem, dat ook het beheer van bijvoorbeeld verwerving, bruikleenbeheer, conservatie- en restauratiebehandelingen ondersteunt.

HENK VANSTAPPEN is projectcoördinator collectieregistratie voor de Musea Stad Antwerpen
henk.vanstappen@stad.antwerpen.be

Deze mogelijkheden blijven voor de betrokkenen – conservator, depotbeheerder, wetenschappelijke staf, bruikleenbeheerder en zelfs de registrator – vaak onbekend en dus onbemind. Het gevolg is dat registratie, als basis voor een geautomatiseerd collectiebeheer, dikwijls te weinig aandacht krijgt. De activiteit wordt overgelaten aan onvoldoende gekwalificeerd personeel en/of moet wijken voor 'dringender' zaken (objectregistratie kan wel even uitgesteld worden, de opening van een tentoonstelling niet...). Zo verzeilt men gemakkelijk in een vicieuze cirkel: registratie gebeurt niet, onvolledig of onzorgvuldig, zodat de potentiële gebruikers er het onmiddellijke nut niet van inzien en zich behelpen met de omslachtige, maar vertrouwde papieren administratie. Niet verwonderlijk dus dat nogal wat musea te kampen hebben met een aanzienlijke registratieachterstand en een onvolledige en weinig gestandaardiseerde gegevensinvoer.

MAS

In Antwerpen zorgde de geplande komst van het Museum aan de Stroom (MAS) voor een impuls om deze situatie aan te pakken. Het MAS zal immers de collecties van drie stede-

lijke musea (Volkskundemuseum, Nationaal Scheepvaartmuseum en Museum Vleeshuis) omvatten, om een museum van de stad Antwerpen en haar geschiedenis te vormen. Slechts een deel van de verzamelingen van deze drie musea past in dit concept, andere objecten zullen overgedragen worden aan andere musea (collectiemobiliteit).

Om deze gigantische operatie aan te kunnen vatten was het dus hoog tijd voor een flinke inhaaloperatie, zowel wat betreft kwaliteit als kwantiteit van de objectregistratie.

Projectmatige aanpak

Van bij het begin was duidelijk dat dergelijke operatie niet binnen de dagelijkse activiteiten kon worden ondernomen. Daarom werd bij de Vlaamse Gemeenschap een aanvraag tot projectsubsidie ingediend, die in 2003 werd goedgekeurd voor een termijn van één jaar en die tot tweemaal toe kan worden verlengd. Het project richt zich op de collecties van het Volkskundemuseum en het Nationaal Scheepvaartmuseum, waar slechts een fractie van de vele duizenden voorwerpen digitaal geregistreerd waren ⁶. Het derde MAS-museum (Vleeshuis) wordt onder handen genomen in een tweede project, Collectiemobiliteit Vleeshuis (zie kaderstuk). In het najaar van 2003 ging het project van start met vier voltijdse medewerkers. Er werd bewust gekozen voor hooggeschoolden met de nodige kunsthistorische bagage. De vier registrators staan onder begeleiding van een stuurgroep en kregen via een intensieve opleiding de software en registratiemethodiek snel onder de knie.

Doelstellingen

Bij de start van het project werden enkele doelstellingen geformuleerd.

1. Concreet zou men een inhaalbeweging realiseren voor de registratie in de twee genoemde musea, maar meer algemeen wou men ook *een impuls geven aan de objectregistratie in het algemeen*.
2. De omvang van de collecties (samen naar schatting 250.000 stuks) maakte het onmogelijk elk object binnen de gegeven termijn gedetailleerd te beschrijven. Er werd daarom beslist zich te beperken tot de *basisregistratie*, die een goede basis vormt voor collectiebeheer en verdere ontsluiting. Basisregistratie omvat velden als inventarisnummer, objectnaam, vervaardiger, datering en administratieve gegevens (standplaats, verwervingsmethode, vorige eigenaar, datum van verwerving) en stemt overeen met de decretaal verplichte minimumnorm ⁷.
3. De registratie mocht dan *basic* zijn, er wordt wel gestreefd naar kwaliteitsvolle en gestandaardiseerde gegevensinvoer. Bij dergelijke grote collecties is uniformiteit van groot belang. Een minimumnorm daarbij is dat elk gelijksoortig object met dezelfde terminologie beschreven wordt. Uiteraard moet daarbij gebruikgemaakt worden van bestaande standaarden, zoals de AAT ⁸.
4. Het project zou 'museumbreed' zijn: de ervaring die het

team opdeed moest ter beschikking gesteld worden van de andere musea. Anderzijds zou ook het overleg tussen het projectteam en de vaste personeelsleden met een registratietaak in alle Antwerpse musea geïntensifieerd worden. De frequentie van het bestaande overleg werd opgevoerd tot een maandelijkse bijeenkomst en frequent informeel overleg. Er moest bovendien veel aandacht besteed worden aan documentatie, zodat ook na de afloop van het project de werkmethoden en bronnen beschikbaar zouden zijn. Museumbrede werking impliceert ook overleg met andere musea. De deelnemers aan het MovE-project waren evidente gesprekspartners (zie kaderstuk).

5. Kwaliteitsvolle objectregistratie betekent ook dat elk object daadwerkelijk bekeken en ter hand genomen wordt. Meteen gaf dit de mogelijkheid om de bewaaromstandigheden en de staat van de voorwerpen te controleren en zo mogelijk te verbeteren.

Project Collectiemobiliteit Vleeshuis

Het project Collectiemobiliteit - studie en herverdeling van de collectie Vleeshuis, speelt in op de beleidsdoelstellingen die werden genomen voor het Museum Vleeshuis, dat een herbestemming heeft gekregen als museum voor Stedelijk Muziekleven. Slechts een deel van de oorspronkelijke collectie Vleeshuis zal ter plaatse blijven. Een veel belangrijker deel zal ondergebracht worden in het toekomstige Museum aan de Stroom (MAS) of bij de Archeologische Dienst. Heel wat voorwerpen zullen echter onderdak vinden in één van de stedelijke Kunstmusea (Smidt van Gelder, Mayer van den Bergh...).

Het doel van het project is de overdracht van deze collecties naar de Kunstmusea uit te voeren met gegevens en met een registratie die 'klaar is voor ontsluiting'. Belangrijke aandachtspunten binnen dit project zijn:

- de identificatie van materialen, herkomst, kunsthistorische gegevens, soort en functie van de voorwerpen;
- het vaststellen van bewaringscondities en aanleggen van prioriteitenlijsten voor conservatie en restauratie;
- het bepalen van de zeldzaamheid en de intrinsieke waarde;
- het inbrengen, corrigeren of aanvullen van deze gegevens in de geautomatiseerde inventaris;
- het groeperen van de voorwerpen in coherente en duidelijke deelcollecties, in functie van hun mogelijke bestemming bij de bestaande collecties van de Kunstmusea;
- samenwerking met het project 'Collectieregistratie' voor uitbouw van de thesaurus toegepaste kunsten.

Voor dit project werden twee wetenschappelijke medewerkers en een depotmedewerker aangeworven.

De inhoudelijke leiding is in handen van Hans Nieuwdorp (Museum Mayer van den Bergh) en Karel Moens (Museum Vleeshuis).

De coördinatie wordt verzorgd door Clara Vanderhenst (clara.vanderhenst@stad.antwerpen.be).

Op zoek naar een methode

Over de te volgen methodiek was tijdens de planning grondig nagedacht, waarbij verschillende scenario's werden onderzocht.

Een eerste optie om de omvangrijke collecties snel te registreren, was een indeling te maken in A-, B- en C-niveaus. Topstukken (A-niveau) krijgen een uitgebreide wetenschappelijke registratie. Voor de meeste stukken volstaat basisregistratie (B). Weinig waardevolle, eenvormige objecten die in grote aantallen aanwezig zijn, worden in bulk geregistreerd ('1 doos met ca. 500 bouten'). Maar dergelijke indeling was moeilijk te maken zonder voorafgaande kennis van de collectie. Evenmin was er een goed criterium voorhanden om te bepalen op welk niveau een stuk thuishoort. Daardoor werd een planning van het project onmogelijk.

Een tweede mogelijkheid was de 'top-down'-benadering: vooraf zouden alle invoerregels worden vastgelegd in een 'invalboek'. Per veld zou worden bepaald welke termen gebruikt mogen worden. Ook hier waren de collecties zelf onvoldoende bekend om op alle problemen te anticiperen.

Het project MovE

De Provincie Oost-Vlaanderen startte in 2002 met de steun van de Vlaamse Gemeenschap MovE of 'Musea Oost-Vlaanderen in Evolutie'. Sindsdien werken het museumconsulentschap, eGov en verschillende musea in Oost-Vlaanderen nauw samen aan de bevordering, het stroomlijnen en de professionalisering van (collectie)registratie in musea. Dit resulteert in een wereldwijde digitale ontsluiting van de musea en hun collecties op <http://musea.oost-vlaanderen.be>.

Sinds augustus 2004 is een centrale catalogus van Oost-Vlaamse museumobjecten op het internet raadpleegbaar. De webcatalogus (met 85.000 objecten uit 15 musea) biedt de bezoeker een kijk op de collecties in Oost-Vlaamse musea en hun depots.

Het creëren van een centrale catalogus noodzaakt echter stimulering, ondersteuning en uniformisering van objectregistratie in de musea. De (totnogtoe 27) musea die aangesloten zijn bij MovE kunnen voor hun interne werking gebruikmaken van een centraal hard- en softwareplatform. De Oost-Vlaamse museummedewerker kan dan ook via een beveiligde internettoegang meer informatie per object raadplegen. Hierdoor kan bijvoorbeeld een museummedewerker, die een tentoonstelling over serviezen maakt, eenvoudig en snel te weten komen in welke musea objecten aanwezig zijn en of ze geschikt zijn voor bruikleen. Dit verhoogt dus niet alleen intermuseaal leenverkeer, maar ook collectie-uitwisseling, onder andere omdat ook objecten uit depots zichtbaar worden. De musea kunnen eveneens een beroep doen op MovE voor inhoudelijke en technische helpdesk en andere ondersteuning. Essentieel is echter het werken aan de uniformisering van de objectregistratie in (Oost-Vlaamse) musea door het creëren van hulpmiddelen zoals een Thesaurus en een Invalboek.

Contact: move@oost-vlaanderen.be.

Bovendien ontbrak het aan goede, praktische thesauri of woordenlijsten.

Hoger werd al gesteld dat geautomatiseerde objectregistratie meer is dan het overzetten van een papieren fichesysteem naar een software. Een belangrijke vereiste is de uniformiteit van gegevensinvoer, wat neerkomt op een doorgedreven authoritycontrole. Dat betekent echter ook dat, wanneer de papieren registratie van goede kwaliteit is, ze een basis kan vormen voor automatisering. In een aantal Antwerpse musea lopen momenteel enkele projecten waarbij de fiches als basis dienen voor registratie. Een externe partner zorgt dat de gegevens overgezet worden in een formaat dat later in Adlib kan worden geïmporteerd. De bestaande registratie in het Volkskundemuseum was echter te onvolledig en van te wisselende kwaliteit om als basis te dienen⁹.

Deelcollecties en pilots

Een studiebezoek aan het Delfts legermuseum werkte verhelderend. Onder leiding van een studiebureau was daar gekozen de collectie op te delen in deelcollecties, die één na één afgewerkt werden. Deelcollecties bestaan uit min of meer eenvormige objecten, die op een nagenoeg identieke manier geregistreerd worden. Voorbeelden zijn opticaprenten, poesjepoppen, mannekenbladen, schilderijen... Het mastodontproject werd zo als het ware opgedeeld in deelprojecten, die veel overzichtelijker zijn. Deze werkwijze vormde het uitgangspunt bij het uitwerken van het registratieplan.

De invoer van elke deelcollectie wordt voorafgegaan door een 'pilot': op basis van een staal uit de deelcollectie worden de invoerinstructies vastgelegd. Zo wordt besproken welke velden ingevuld moeten worden. De velden van de basisregistratie vormen, zoals gesteld, het minimum. In overleg met de conservator kunnen velden toegevoegd worden, die voor de deelcollectie van bijzonder belang zijn (bijvoorbeeld inhoudelijke trefwoorden bij beschrijving van een reeks affiches). Per veld worden ook de te gebruiken termen bepaald en wordt onderzocht in welke vorm gegevens genoteerd worden (o.a. schrijfwijze van persoons- of instellingsnamen en inventarisnummers). Op dit moment wordt ook onderzocht welke bronnen geconsulteerd worden om gegevens te verzamelen (object zelf, inkomboek, oude fiches, catalogi...).

Een pilot wordt steeds uitgevoerd door het volledige team, en in samenspraak met een expert in de materie en de collectieverantwoordelijke (conservator). Na het vastleggen van de instructies worden enkele objecten bij wijze van test ingevoerd, waarbij ook de benodigde tijd wordt gemeten. Na een raming van de grootte van de deelcollectie kan dan de totale doorlooptijd van de registratie geschat worden.

De voordelen van deze aanpak zijn duidelijk:

1. Doordat registrators steeds met een zelfde soort van

Vastgespijkte scapuliermedailles worden voor registratie zorgvuldig losgemaakt (Volkskundemuseum).

objecten werken, liggen de afspraken vers in het geheugen. De kans op vergissingen daalt.

2. Er kunnen sjablonen worden aangemaakt waarin de vaste gegevens (objectnaam, objectcategorie...) al ingevuld zijn. Enkel de variabele gegevens – zoals het inventarisnummer – moeten dan worden aangepast. Minder typen betekent sneller registreren en beperkt de kans op fouten.

3. Het tempo van de registratie is (op basis van de proefinvoer) gemakkelijk te meten, wat planning aanzienlijk vereenvoudigt.

Elke deelcollectie kan grondig voorbereid worden, net vóór de registratie ervan begint. Dit bevordert accuraatheid en duidelijkheid van de afspraken.

4. Door per deelcollectie te werk te gaan, is werkelijk vooruitgang merkbaar. Voor een onderzoeker is het ook interessanter dat enkele deelcollecties volledig afgewerkt zijn. Zelfs wanneer in de loop van het project niet de hele verzameling geregistreerd raakt, zijn toch enkele duidelijk afgebakende delen volledig afgewerkt.

5. De afspraken die uit de pilot voortkomen zijn hergebruikbaar door andere musea die met dezelfde objecten geconfronteerd worden. Ook dit bevordert eenvormige invoer, vooral omdat er op dit ogenblik geen algemene standaard bestaat.

Om de werking op lange termijn te garanderen en de kennis 'museumbreed' te verspreiden, wordt veel aandacht besteed aan documentatie van het geleverde (denk)werk. Elke pilot resulteert in een geschreven document in tabelvorm, waarin de invulinstructies, het bronnenmateriaal en voorbeelden zijn opgenomen. De lengte wordt bewust beperkt gehouden (1 tot 2 pagina's). Voor controle en referentie achteraf wordt een logboek bijgehouden, waarin specifieke moeilijkheden (en hun oplossingen) worden genoteerd. Relevante items uit het logboek worden opgenomen in de algemene handleiding, waarin ook meer algemene

invoerregels vermeld staan. Al deze documenten staan ter beschikking van andere registrators, en worden op aanvraag ook bezorgd aan andere instellingen in Vlaanderen.

In de loop van het registratieproces worden voor verschillende velden de toegelaten termen bepaald. Dit resulteert in termenlijsten, die eveneens door andere instellingen gebruikt kunnen worden. Overeenkomstig de projectdoelstellingen wordt daarbij zoveel mogelijk een beroep gedaan op bestaande termenlijsten en thesauri, voornamelijk de AAT. Om dubbel werk te vermijden wordt intens overlegd met leden van de thesauruswerkgroepen van MovE, waaraan enkele projectmedewerkers actief deelnemen.

Evaluatie

Nu het project bijna halweg is, blijkt dat de resultaten uitermate positief zijn.

De systematische aanpak met pilots blijkt heel wat efficiënter dan het occasionele ad hoc registreren zoals dat in vele musea nog gebeurt. Door de keuze voor basisregistratie (een beperkte set van essentiële velden) kan in een korte tijdsspanne een groot aantal objecten geregistreerd worden. Tijdens het eerste werkjaar werden liefst 35.000 objecten geregistreerd, met doorlooptijden van enkele minuten tot een kwartier per object – inclusief de materiële zorg.

Het registreren van voorwerpen heeft inderdaad ook een katalyserend effect op de conservatie en preservatie van de stukken. Van elk object wordt de staat waarin het zich bevindt kort omschreven. Het uithalen en opbergen van de voorwerpen is meteen een gelegenheid om ze (beter) te

Elk object wordt nauwkeurig opgemeten (Pallas Athena in het Volkskundemuseum).

verpakken en te labelen¹⁰. Bepaalde deelcollecties worden digitaal gefotografeerd en bij registratie wordt het beeld mee opgeslagen.

Het project zorgde ook voor een impuls in de registratiepraktijk bij de andere musea. De geleverde inspanningen en de aandacht die het project kreeg, creëerden inderdaad een nieuwe dynamiek in het 'museumbrede' overleg, dat kan putten uit de ervaring.

In andere stedelijke musea werden het afgelopen jaar enkele kleinere en grotere registratieprojecten opgestart, die het rechtstreeks gevolg zijn van deze dynamiek, en van de gestegen aandacht die het beleid daardoor voor de problematiek kreeg.

Kruisbeelden uit het Volkskundemuseum worden na registratie zorgvuldig opgeborgen.

5. Adlib Information Systems heeft overigens ook een bibliotheeksoftware aan. TMS (The Museum System) is de tweede grote speler op de Vlaamse markt van museumsoftware.
6. Het project 'Geautomatiseerde en gestandaardiseerde registratie van de Collectie Antwerpen' werd voor 80% gesubsidieerd door de Vlaamse gemeenschap.
7. Zie het Hoofdstuk II, afdeling 1, artikel 3 van het Besluit van de Vlaamse regering ter uitvoering van het decreet van 20 december 1996 tot erkenning en subsidiëring van musea, geeft als erkenningsvoorwaarde onder meer dat het museum een "een inventaris van de collectie, ten minste opgesteld volgens de internationale regels voor registratie (...) moet bezitten. Voor erkenning op landelijk niveau is daarbij expliciet bepaald dat dit in geautomatiseerde vorm moet gebeuren.
8. Art and Architecture Thesaurus, ontwikkeld door the Getty Information Institute is nu ook in Nederlandse vertaling beschikbaar (www.aat-ned.nl)
9. In het Nationaal Scheepvaartmuseum zal deze werkwijze echter wel gevolgd worden. Ook in het Stedelijk prentenkabinet en het Etnografisch museum loopt een soortgelijk project.
10. Zie hierover 'Behoud en beheer in het project collectieregistratie' / Marina Christiaens e.a., in: Behoud en beheer berichten, 4(2004), pp. 7-9

Literatuur

- Ezendam, Y. [et al.], *Basiscursus registratie en documentatie*. - Amsterdam: Landelijk Contact van Museumconsulenten (LCM), 2002. - (LCM-publicatie: 4).
- Hoogenboom, Jeanne, *Basisregistratie: voor collecties, voorwerpen en beeldmateriaal*. - Rotterdam: Stichting IMC, 1988.
- Leman, Steven, *Van steekkaart tot semantisch veld: objectregistratie anno 2003 in Vlaanderen*. - Antwerpen: Culturele Biografie Vlaanderen, 2003 [pdf]
url: www.culturelebiografie.be > diensten > onderzoeksprojecten > objectregistratie
- Verhaert, Tine, *Projectmatig registreren*. - Antwerpen: Culturele Biografie Vlaanderen, 2005 [pdf]
url: www.culturelebiografie.be > verslagen
- Vrelust, Jef, *Inhaalslag bij collectieregistratie: vliegende start bij Stedelijk Museum Antwerpen*, in: *Museumpeil*, (2004) 21.

Noten

1. Dit artikel is een uitgewerkte tekst van een voordracht op de studiedag *Projectmatig registreren in de erfgoedsector* (Antwerpen, 14 december 2004), georganiseerd door Culturele Biografie Vlaanderen. Met dank aan Ode de Zutter en Tonia Dhaese.
2. Deze musea zijn: Archief en Museum van het Vlaams Cultuurleven, Etnografisch museum, Museum Mayer van den Bergh, Museum Plantin Moretus - Prentenkabinet, Museum Smidt van Gelder (momenteel gesloten), Museum Vleeshuis, Nationaal Scheepvaartmuseum, Openluchtmuseum Middelheim, Rubenshuis en Rubenianum, Volkskundemuseum. Sinds 2004 behoort ook de Stadsbibliotheek tot deze groep.
3. De termen 'objectregistratie' en 'collectieregistratie' worden doorgaans als synoniemen beschouwd. Collectieregistratie kan ook gedefinieerd worden als de beschrijving van (delen van) museale collecties, terwijl objectregistratie de systematische beschrijving van individuele objecten betreft.
4. De meeste musea werken (ook in de rest van Vlaanderen) met Adlib

SAMENVATTING

In het vooruitzicht van de opening van het Museum aan de Stroom (MAS), waarin de collecties van drie Antwerpse stedelijke musea zullen worden bijeengebracht, werd een project gestart om de collecties van deze musea in een versneld tempo digitaal te ontsluiten. Dit artikel beschrijft de methodiek die werd ontwikkeld om deze inhaaloperatie mogelijk te maken, en het katalyserend effect van het project op de objectregistratie in andere musea.

ABSTRACT

With the opening of the Museum aan de Stroom (MAS) in view, in which the collections of three museums of the city of Antwerp will be integrated, a project was started to speed up the digital registration of their respective collections. This article describes the methods that were developed to make this operation possible, and the catalysing effect on registration procedures in other museums.